

Kick-off onderzoek dekolonisatieoorlog Indonesië

'Lange mars door de archieven' kan beginnen

FOTO MARCEL ISRAËL

Nederlandse en Indonesische bronnen naast elkaar leggen en interpreteren en door samenwerking met Indonesische historici vanuit verschillende perspectieven een completer beeld krijgen.

Dat zijn enkele van de ambities die het NIOD Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies, het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde en het Nederlands Instituut voor Militaire Historie hebben met een grootschalig onderzoek naar de Indonesische dekolonisatieoorlog. Het NIOD, NIMH en KILTV delen samen de verantwoordelijkheid voor het onderzoek. Dat zal in 2121 geen alomvattend dik rapport opleveren, maar een samenvattende korte studie met deelstudies en websites. Een debatavond in het Amsterdamse Pakhuis De Zwijger vormde op 14 september de kick-off van het onderzoeksprogramma *Dekolonisatie, geweld en oorlog in Indonesië 1945-1950*.

Het onderzoek valt uiteen in negen deelprogramma's, waaronder interviews met tijdgetuigen, de asymmetrische oorlog en de

internationale politieke context. Frank van Vree, directeur van het NIOD, zei dat het kabinet, dat in december 2016 steun uitsprak voor een brede studie, na bijna vijftig jaar bereid bleek om verder te kijken dan de zogeheten *Excessennota* uit 1969, die officieel nog steeds het Nederlandse regeringsstandpunt vormt van de dekolonisatieperiode in Indonesië. De directe aanleiding tot een grootschalig onderzoek was de publicatie eind 2016 van *De brandende kampongs van generaal Spoor*, waarin de historicus Rémy Limpach tot de conclusie kwam dat Nederlandse militairen in Indonesië structureel extreem geweld hebben toegepast.

In de spiegel van de geschiedenis kijken

Van Vree verwees naar de titel van de debatavond, 'Overbodig of hard nodig?', omdat er ook kritiek is op het besluit om bijna zeventig jaar na de oorlog drie instituten een gezamen-

lijke bijzondere onderzoekssubsidie van 4,1 miljoen euro te geven. Critici hebben onder meer gezegd dat het ‘werkverschaffing voor de drie instituten’ is, dat ‘het verleden met rust gelaten moet worden’ of dat het de ‘zoveelste poging van de regering is om haar straatje schoon te vegen’; de ‘echte slachtoffers in Indonesië’ zouden er niets mee opschieten, het is een vorm van ‘neokolonialisme’, terwijl een ‘land van daders’ nooit ‘recht zou kunnen doen aan het verleden’. Voorstanders van het vierjarige project vinden het juist goed ‘dat er systematisch onderzoek wordt gedaan’ en ‘dat Nederland in de spiegel van de geschiedenis durft te kijken’.

Journalist John Jansen van Galen, één van de critici, richtte een cynische felicitatie ‘aan het adres van de drie instituten’, omdat ze alsnog geld hebben gekregen ‘voor onderzoek dat zij de afgelopen zeventig jaar hebben laten liggen’. Volgens Van Galen is het onderzoek intussen al grotendeels uitgevoerd door onafhankelijke onderzoekers.

Vershil in perspectief

Er had inderdaad al wel veel eerder ‘over de schutting gekeken kunnen worden’ en er hadden meer pogingen gedaan kunnen worden de oorlog ook echt een menselijk gezicht te geven, zei Anne-Lot Hoek. Als historicus en journalist heeft zij onder meer onderzoek gedaan naar geweld op Bali. Research ter plaatse leverde ‘heel andere dingen op dan wat in de Nederlandse archieven te vinden is’. De brug naar Indonesië is volgens Hoek pas heel laat geslagen en er is pas heel laat gekeken naar verschil in perspectief, waardoor de oorlog grotendeels een Nederlands verhaal gebleven is. Niettemin benadert zij het grootschalige onderzoeksprogramma positief.

Elsbeth Locher-Scholten, historicus, zei verheugd te zijn dat het onderzoek er komt omdat de geschiedschrijving nog altijd ‘zeer Neerlandocentrisch’ is. Volgens haar is er niet eerder onderzoek gedaan omdat de generatie historici die eind jaren vijftig, begin jaren zestig is opgeleid de koloniën niet als studiethema aangeboden kreeg, want koloniale

FOTO MARCEL ISRAEL

Moderator Katinka Baehr leidt de discussie met de panelleden Gert Oostindie, Elsbeth Locher-Scholten, Anne-Lot Hoek en Wim Manuhutu (v.l.n.r.)

geschiedenis stond ‘in de marge van de belangstelling’. In de jaren rond de *Excessennota* was het volgens Locher-Scholten ‘politiek volstrekt onhaalbaar’ om zo’n grootschalig onderzoek op te zetten. Op een vraag uit het publiek over het zorgvuldig kiezen van onderzoekstermen – de onderzoekers kijken daar in samenwerking met juristen naar – pleitte zij er voor bersiap, politionele acties en andere termen te vatten in een nieuw algemeen begrip: ‘Indonesië-Oorlog’.

Volgens Wim Manuhutu, historicus en oud-directeur van Museum Maluku en kritisch-positief ten opzichte van het onderzoek, heeft iedereen er baat bij dat de ‘complexiteit en meerdere lagen van die periode’ doorgrond worden. Hij noemde het belangrijk dat *oral history* een integraal onderdeel van het onderzoek uitmaakt.

Gekanteld beeld

Gert Oostindie, directeur van het KILTIV, zei dat het beeld dat de Nederlandse krijgsmacht zich als geheel correct heeft gedragen in Indonesië en dat toenmalig premier De Jong rond de *Excessennota* schetste, is gaan kantelen. ‘Er wordt minder in eufemismen gesproken, dus niet politionele acties maar oorlog, niet

FOTO MARCEL ISRAEL

Vragen uit het publiek leidden tot een levendige discussie tijdens de kick-off avond

excessen maar oorlogsmisdaden en recente studies concluderen dat massageweld een structureel onderdeel uitmaakte van de Nederlandse oorlogvoering'. Oostindie zei dat de onderzoekers niet de illusie hebben voor eens en altijd het eindverhaal te zullen maken, maar dat het wel mogelijk is er onbevangen naar te kijken en er niet over te moraliseren. Het uiteindelijke doel van het onderzoek is volgens Van Vree om tot een 'aannemelijke interpretatie te komen van het verloop van de gebeurtenissen in die vijf jaren' en vast te stellen 'wie waarvoor verantwoordelijk was'.

Wel of niet neutraal

Specialist koloniale geschiedenis Marjolein van Pagee, die kritisch tegenover het onderzoek staat, vindt het essentieel dat er over perspectieven, het 'frame' van het programma gesproken wordt. Zij noemde het kiezen van één auteur voor de synthese van het onderzoek niet verstandig, want dat zou kunnen leiden tot de 'visie van één iemand'. Verder noemde zij het onderzoek niet neutraal, omdat de activist Jeffry Pondaag, 'die het debat heeft aangewakkerd', niet voor de debatavond was uitgenodigd, terwijl het NIMH volgens haar 'te dicht op de politiek zit'.

Mede-panellid Rémy Limpach bracht daar tegenin dat de synthese zeker in een soort groepsdynamiek onder de onderzoekers zal

ontstaan, 'met de nodige discussie'. Tevens zei hij dat geen enkele onderzoeker een 'denkverbod' heeft, terwijl er ook buitenlandse en Indonesische historici meedoen. Limpach noemde het onderzoek verder wel degelijk nuttig omdat er in de geschiedschrijving over Indonesië nog 'veel relevante onderbelichte aspecten' zijn, zoals het internationaal vergelijkend perspectief, regionale dieptestudies, (intra)Indonesisch geweld, militaire justitie, de rol van inlichtingendiensten en technisch geweld.

Esther Captain, project-coördinator van de deelstudie naar de bersiap, zei te verwachten dat jongere generaties onderzoekers, zowel in Indonesië als Nederland, elkaar gemakkelijker zullen vinden. 'De tijd is daar nu echt rijp voor, ook om de verdieping in te gaan bij het onderwerp geweld.' Zo'n toenadering zou dan plaats kunnen vinden tijdens de 'lange mars door de archieven', zoals Ben Schoenmaker, directeur van het NIMH, het onderzoek van de komende jaren typeerde.

Het onderzoeksprogramma *Dekolonisatie, geweld en oorlog in Indonesië 1945-1950* is de komende jaren te volgen via de site www.ind45-50.org. De debatavond is terug te zien via <https://dezwijger.nl/programma/overbodig-of-hard-nodig>. ■

Dr. F.J.C.M. van Nijnatten

Dekolonisatieonderzoek: een premie op plichtsverzuim

John Jansen van Galen – journalist en schrijver*

De dag dat je wist dat zou komen is eindelijk daar: het Grote, Officiële, Nationale dekolonisatie-onderzoek gaat van start. Het is warempel een felicitatie waard, wat zeg ik: twee felicitaties! In de eerste plaats natuurlijk aan het adres van de drie instituten die deze opdracht in de wacht wisten te slepen.

FOTO MARCEL ISRAËL

John Jansen van Galen

Want gaat u maar na. Het kernthema van die drie instituten is respectievelijk – hun namen geven het al aan – a) het onderzoek van oorlog, b) de Nederlandse krijgsmacht, c) onze voormalige koloniën. En laat nu in de laatste zeventig jaar één oorlog zijn gevoerd dóór de Nederlandse krijgsmacht, en wel in een van onze voormalige koloniën, Indonesië. En juist daarnaar hebben die instituten in de afgelopen zeventig jaar geen systematisch onderzoek verricht.

Dus toen ze in 2012 aanklopten bij het kabinet-Rutte II en om geld vroegen om alsnog hun werk te gaan doen, dacht ik: de regering zal wel gek zijn. Plichtsverzuim wordt niet gesubsidiëerd.

O, er is in die driekwart eeuw heel veel onderzocht: het kazerneleven bij het KNIL op Java, koppensnellerij onder de Marind-Anim aan de zuidkust van Nieuw-Guinea, de bloedige jaren

* John Jansen van Galen hield deze pitch op 14 september 2017 in Pakhuis de Zwijger in Amsterdam tijdens de officiële aftrap van het onderzoeksprogramma *Dekolonisatie, geweld en oorlog in Indonesië, 1945-1950*.

onder Soeharto, maar niet de minstens even bloedige grootscheepse militaire expedities die Nederland ondernam tegen de Indonesische nationalistes.

Pas toen het berouw en de verontwaardiging daarover in Nederland almaar toenamen, de onthullingen kwamen over Rawagede en Zuid-Sulawesi, advocate Liesbeth Zegveld het ene na het andere oorlogsslachtoffer opspoorde en de aandring op de regering toenam om excuses te maken en schadevergoeding te betalen, toen werden die instituten wakker en zeiden tegen Rutte II: laat óns nou eens gaan onderzoeken wat er toen heeft plaatsgevonden, en geeft u daar geld voor.

Hoeveel onderste stenen zijn er nog over en zouden die ook niet boven zijn gebracht door verder onafhankelijk onderzoek? Hadden we dan ook niet over een paar jaar alles wel zo ongeveer geweten, zonder zo'n grootscheeps opgezet nationaal onderzoek? Waardoor je bovendien dikke kans hebt dat zulke onafhankelijke onderzoekers de komende jaren te horen zullen krijgen: helaas, archief is gesloten, want gereserveerd voor het nationaal onderzoek.

Maar het kwam Rutte II ten slotte wel goed uit. De gêne over hoe Nederland in de archipel had huisgehouden nam toe, steeds vaker werd aangedrongen op spijtbetuigingen en compensatie van geleden leed. Maar excuses leiden maar tot gezichtsverlies, financiële consequenties en verbittering bij veteranen.

Dus toen die drie instituten op de stoep stonden, was dat uiteindelijk wel een uitkomst voor de regering. Ja, een onderzoek! Dan kunnen wij voortaan plechtig verklaren dat wij de zaak grondig laten onderzoeken, zijn we voor jaren gevrijwaard van excuses en schadevergoedingen – de ware toedracht is immers 'in onderzoek', dat pas zal zijn afgerond over vier jaar als de laatste weduwe van Liesbeth Zegveld inmiddels is overleden.

Geen wonder dus dat het kabinet inging op het verzoek van de drie instituten. Want wat kost het helemaal? 4,1 miljoen...4,1 miljoen, met dan de bepaling dat elke cent overschrijding van het budget door de instituten zelf betaald moet worden. Zoiets hoor je nou nooit als het over de Noord-Zuid-lijn gaat.

Dus: een dubbele felicitatie. Aan de drie instituten die een premie op plichtsverzuim incasseren en aan het kabinet-Rutte dat weer eens soepel zijn gezicht redde. ■

Hoeveel onderste stenen zijn er nog over en zouden die ook niet boven zijn gebracht door verder onafhankelijk onderzoek?

Hoezo extra budget? Het leeuwendeel van het budget van die instituten is altijd door de overheid gefinancierd, het is alleen aan andere zaken besteed dan wat het voornaamste had moeten zijn: onderzoek van wat we ten slotte huiverend een koloniale oorlog zijn gaan noemen!

Daar komt bij, dat dit onderzoek eigenlijk inmiddels al grotendeels is uitgevoerd. Lange tijd regeerde inderdaad de doofpot, en de *Excessennota* die het kabinet-De Jong bestelde was broddelwerk, maar sedertdien brachten allerlei onderzoekers, onafhankelijk van elkaar, onverschrokken, zelfstandig, ondernemend, initiatiefrijk, en ik noem alleen al Van Doorn en Hendrix, IJzereef, Scagliola, De Moor, Speerstra, Anne-Lot Hoek, Oostindie zelf, Remy Limpach vooral, menige onderste steen boven.